

functional picture of the world. The objects of faith are the ideal values presented in the public and individual consciousness in the form of numerous concepts and constructs. It is stated that the objects of faith fulfill: the role of values to the possession of which people aspire; the functions of relations, through the prism of which the personality with varying degrees of predilection - recognition, acceptance or leveling and rejection – assesses the reality; the role of motives - the arguments by which the individual justifies the choice of the goal and the means to achieve it. It is established that faith is a complex of interrelated processes and states, a tool that allows to perform the search of the meaning and sense of a value relevant to the individual. It is determined that the evaluative categories of the object of faith is the significance (the generalized form of recognition, the emotional component of the relationship, expressed in the determining of the importance and relevance of value for the individual) and the meaning that expresses the attitude of the individual to the value object of faith through the prism of assessing its utility and profitability. It is defined that the objects of faith in the consciousness of the individual act as mental values in the form of concepts (ready-made views that are in the public consciousness) and / or constructs-the results of reflections, interpretations, ideas and beliefs that are formed and exist in the individual consciousness. Concepts and constructs of faith in some cases can perform a positive role - to promote the spiritual growth, to increase the adaptive potential of the individual, in other situations - to lead a person into a deadlock, giving rise the inclination to a tendency of the illusory perception of life situations and the opportunities for self-realization. It is concluded that the relationship of faith with the value system of personality allows for a better understanding of the nature of both faith and personality.

Keywords: faith, values, objects of faith, meaning, concepts of faith, constructs of faith, motivation, attitude.

Відомості про автора:

Алексеева Юлія Аркадіївна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри теоретичної та консультативної психології факультету психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна, yulya-alekseeva-74@ukr.net.

Information about the author:

Aliksieieva Iulia Arkadiivna – candidate of psychological sciences, Associate Professor, PhD, Department of the Theoretical and consulting psychology of the faculty of psychological sciences NPU n. a. M.P. Dragomanov, Kyiv, Ukraine, yulya-alekseeva-74@ukr.net.

Статтю подано до друку 15.06.2017.

УДК 159.923.3 (091)

© Н. І. Бігун, 2017

Н. І. Бігун (м. Київ)

ФЕНОМЕН САМОДОСТАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У КЛАСИЧНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Бігун Н. І. Феномен самодостатності особистості у класичній психології. Стаття присвячена актуальній проблемі становлення особистості в умовах сьогодення. На сьогодні у суспільстві неабиякого значення набувають особистісні якості людини, які забезпечують її здатність ефективно адаптуватися до динамічних соціальних, економічних, культурних, політичних, глобальних змін; спроможність самостійно визначати вектор власної життєдіяльності та самореалізації, обирати для цього адекватні конструктивні засоби і шляхи; бути життєстійкою та психологічно благополучною в умовах підвищеної стресогенності життя у

сучасному світі. Чільне місце серед перелічених властивостей займає самодостатність особистості.

У статті обґрунтовано актуальність проблеми «самодостатності» як предмету наукового пошуку: вказано на необхідність визначення «самодостатності» як наукової категорії у соціокультурному і психологічному вимірах, дослідження «самодостатності особистості» як феномена психології; визначення критеріїв, рівнів та показників розвитку самодостатності особистості, умов і механізмів її формування; на потребу в розробці ґрунтовного діагностичного комплексу, який дав би можливість різностороннього, системного дослідження цього феномена. Здійснено теоретичний аналіз феномена самодостатності особистості на основі огляду особливостей його презентації у працях психологів-класиків.

Автор пропонує підхід до розуміння самодостатності, не як певного завершеного здобутку психічного розвитку людини, фіксованого тій чи іншій віковій стадії, а як безперервного процесу становлення якісно своєрідних властивостей особистості, що забезпечують її здатність до повноцінного задоволення вікових потреб розвитку, максимально можливого вивільнення і застосування внутрішнього потенціалу, та оптимального його використання для успішної адаптації і продуктивної життєдіяльності.

Ключові слова: самодостатність, особистість, самодостатність особистості, розвиток, особистісний розвиток, цінності, потреби, установки, психологічне благополуччя.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві неабиякого значення набувають такі особистісні якості людини як самостійність, незалежність, автентичність, «пошук опори в собі», впевненість у власних силах і можливостях, самоефективність, здатність брати на себе відповідальність за власні рішення та дії, усвідомлене життєве проектування і самореалізація. Чільне місце серед перелічених властивостей займає самодостатність особистості. Все частіше у контексті соціальної та наукової полеміки піднімається питання про самодостатність, як необхідну особистісну якість сучасної людини, як провідну психологічну умову її ефективності у різних сферах життєдіяльності.

Аналіз наукових досліджень. Упродовж ХХ століття поняття «самодостатність» почало активно входити в науковий обіг, різні галузі практичної діяльності, сферу масової комунікації та міжособистісного спілкування. Зокрема, у зв'язку з процесами світової глобалізації помітно зріс науковий і суспільний інтерес до проблем політичної, економічної, суспільної, національної самодостатності, що простежується у працях зарубіжних (А.Х. Бурганов, Дж. Кейнс, К.Х. Момджян, Т. Парсонс, В.А. Успенський, А.Ю. Юданов та ін.) і вітчизняних (І.С. Боршош, Б.Ф. Заблоцький, І.О. Дробот, А.М. Поручник, М.А. Скринник, В.В. Трофімова та ін.) вчених [2; 3; 4; 6; 7; 8].

Проте, переважно питання самодостатності піднімається у зв'язку з різноманітною проблематикою особистості, у контексті аналізу її індивідуального та соціального буття. Тому можна сказати, що галуззю, котра найчастіше апелює до самодостатності, як феномена і наукової категорії, є психологія. Так, безпосередньо поняття «самодостатність» зустрічаємо у працях зарубіжних і вітчизняних науковців: А. Адлер, К. Бартоломью і Л. Горовітц, Р. Кеттела, А. Маслоу, Р. Уайт і Н. Уотт, К. Хорні, І.Д. Беха, А.С. Білошицької, О.Є. Гречаник, О.В. Мельник, В.О. Татенко та інших [1; 5; 9 – 14].

Однак, слід зазначити, що не зважаючи на широке використання терміну «самодостатність», тривалу історію філософських, релігійних, наукових диспутів щодо феномена самодостатності, на сьогодні він залишається швидше непізнаним ніж вивченим, у його розумінні більше запитань ніж відповідей: немає єдиного теоретичного підходу до його розуміння; недостатньо обґрунтовано поняття «самодостатності», як наукової категорії загалом,

і «самодостатності особистості» зокрема; не визначено критерії, рівні та показники розвитку самодостатності особистості, умови і механізми її формування; існує потреба в розробці ґрунтового діагностичного комплексу, який дав би можливість різностороннього, системного дослідження цього феномена.

Метою статті є окреслення теоретичних засад розуміння феномена самодостатності особистості у працях психологів-класиків.

Виклад основного матеріалу та результати досліджень. І психологи-класики, і сучасні науковці неодноразово використовували та використовують термін «самодостатність» у контексті професійного дискурсу. Так, А. Адлер, обґрунтовуючи теоретичні засади концепції індивідуальної психотерапії, акцентував увагу на тому, що цей метод психологічної допомоги сприяє розвитку самодостатності (self-sufficiency) та незалежності клієнта [14]. На думку автора, становлення самодостатності особистості є необхідною умовою усунення різних форм психологічного неблагополуччя, наприклад, неврозу. Ідея про те, що сприяння розвитку самодостатності клієнта є одним з базових завдань індивідуальної психотерапії, продиктована позицією А. Адлера в розумінні феномена особистості. Рушійною силою особистісного розвитку людини з ранніх років її життя є почуття неповноцінності, що провокується суб'єктивним відчуттям власної психологічної чи соціальної неспроможності (здібностей, можливостей, потенціалу тощо). У прагненні подолати це почуття людина намагається досягти досконалості, завершеності, повноти у тій чи іншій сфері життя. Це прагнення А. Адлер назвав «прагненням до домінування» [14]. Цікаво що, на думку автора, найбільш ймовірними напрямками реалізації «прагнення до домінування» будуть ті, в яких людина відчуває обмеженість природженого потенціалу. Така обмеженість сприймається нею як недостатність власних ресурсів, здібностей, можливостей, тобто усього того, що дозволяє бути ефективною та повноцінною.

Спрямування і характер розвитку особистості залежить від того, яку форму компенсації почуття неповноцінності обирає людина. Адекватні форми (успішна компенсація, гіперкомпенсація) сприяють зниженню почуття неповноцінності, розвитку своїх здібностей та соціального інтересу. Так званий, «соціальний інтерес» А. Адлер розумів, як своєрідне почуття солідарності із соціумом, яке дозволяє знаходити баланс між власними егоїстичними потребами та потребами інших, допомагає конструктивно розвивати свої здібності [14]. Неадекватні форми компенсації, наприклад занурення у хворобу, посилюють почуття неповноцінності, обмежують потенціал і можливості особистості.

Отже, відштовхуючись від позиції А. Адлера, можемо сказати, що людина у намаганні компенсувати свою неповноцінність прагне до самодостатності. Адже компенсаторні процеси запускаються у відповідь на суб'єктивне переживання часткової недосконалості, обумовленої відчуттям недостатності власних можливостей та потенціалу для виживання і повноцінної самореалізації. Досягти самодостатності людина може лише у взаємодії із соціумом, оскільки, володіючи цілісною особистістю, вона разом з тим є невід'ємною частиною суспільства, індивідуальне та соціальне особистості співіснують у інтегральній єдності.

Автор соціокультурної теорії особистості К. Хорні вказала «потребу в самодостатності і незалежності», як одну з десяти невротичних потреб людини [10]. Ці потреби являють собою специфічні стратегії подолання особистістю почуття базальної тривоги та виконують функцію психологічного захисту. Базальна тривога виникає в результаті неблагополучних стосунків між дитиною і батьками, та проявляється у відчутті самотності, безпомічності, страху щодо можливих загроз оточуючого світу. На думку автора, вплив батьків відіграє ключову роль у розвитку особистості дитини, саме від них залежить реалізація її базових потреб: фізичне виживання безпосередньо пов'язане з «потребою задоволення» (біологічних нужд), психологічне благополуччя та психічне здоров'я – з «потребою у безпеці».

Потреба в безпеці базується на мотивах любові та прийняття з боку значущих дорослих (передусім батьків), захисту від ворожого небезпечного оточуючого світу. Здорова особистість формується, якщо дитина у батьківському ставленні до себе відчуває безумовну любов, схвалення, піклування, почуває себе в безпеці поряд з ними. Разом з тим, гіперопіка дитини чи нехтування батьками її потреб, зневажливе ставлення, приниження, знецінення обумовлюють ризик патологічного розвитку дитячої особистості. Подібне батьківське ставлення формує також установку базальної ворожості і вищезгадану базальну тривогу, які є джерелом внутрішніх конфліктів особистості.

Внутрішні особистісні конфлікти, згідно К.Хорні, виникають на базі амбівалентних, суперечливих почуттів, прагнень, бажань, інтересів спочатку малої дитини, а згодом – дорослої людини. З подібними конфліктами люди стикаються кожен день, часто навіть не усвідомлюючи цього. Переважно, будучи пасивними, вони не намагаються свідомо розв'язувати внутрішні конфлікти, і діють навмання згідно обставин чи тих стратегій психологічного захисту, які сформувалися в дитинстві [10].

Групу невротичних потреб (невротичних тенденцій), до яких на думку К.Хорні, люди вдаються з метою подолання почуттів тривожності, ворожості, відторгнутості, безпомічності, складають такі: потреба в любові і схваленні, потреба в партнерові-керівнику, потреба в чітких обмеженнях, потреба у владі, потреба в експлуатації інших, потреба в суспільному визнанні, потреба у захопленні собою, потреба у честолюбстві, потреба в бездоганності і незаперечності, потреб в самодостатності та незалежності [10]. Обґрунтовуючи свою позицію, автор підкреслила, що ці стратегії властиві усім людям та виконують функцію оптимізації міжособистісних стосунків, досягнення почуття безпеки, психологічного захисту від неврозогенних установок, почуттів тощо. Однак, якщо людина проявляє ригідність, стереотипність, фіксованість, надмірність, неадекватність у їх застосуванні це – провокує розгортання внутрішньо особистісного конфлікту, невротичного стану.

К.Хорні запропонувала типологію особистості, яка ґрунтується на аналізі домінуючих невротичних потреб (стратегій) та установок щодо стосунків з іншими людьми. Вона охарактеризувала три типи особистості: поступливий (орієнтація на людей), відособлений (орієнтація від людей), ворожий (орієнтація проти людей) [10]. Надмірно виражена потреба в самодостатності властива для відособленого типу особистості та призводить до невротичного уникнення людиною будь-яких соціальних відносин, зобов'язань у цих відносинах, дистанціювання від близьких стосунків з оточуючими. Разом з тим, нерішучість, безпорадність, конформність, гостра потреба в любові, прийнятті, близькому партнерові, характерні для поступливого типу особистості, обумовлюють її неадекватно високу залежність від інших людей, соціального схвалення, підтримки.

Виходячи з логіки суджень К.Хорні, можемо говорити, що існує певний оптимальний рівень потреби особистості в самодостатності, який дозволяє їй ефективно вибудовувати теплі, довірливі, відповідальні стосунки з оточуючими і, при цьому, зберігати необхідну автономію та самостійність, не вдаючись до невротичних стратегій подолання базальної тривоги. Зауважимо, що самостійність є однією із складових самодостатності особистості, але не тотожна їй. Оскільки, людина з низьким рівнем самодостатності є певною мірою спроможною до самостійних рішень і дій, однак це часто відбувається на фоні невротичної тривожності, обумовленої невпевненістю у їх правильності. Вона потребує підтримки від оточуючих людей у вигляді схвалення її рішень і дій, як своєрідного соціального дозволу на їх реалізацію. Це, у свою чергу, провокує особистісний конфлікт, спричинений дихотомією «потреба в гіперпротекції – потреба в автономії». К.Хорні наголошувала на тому, що свідоме розв'язання внутрішньо-особистісних конфліктів може бути дуже болючим для людини, однак, має позитивні наслідки:

чим частіше вона самостійно шукає шляхів розв'язання своїх конфліктів, тим більшою силою і внутрішньою свободою володіє [10].

А. Маслоу розглядав самодостатність, як одну з цінностей Буття (Б-цінності) [6]. У розумінні фундатора гуманістичного напрямку в психології, спрямованість розвитку самоактуалізованої особистості визначається метацінностями – вищими цінностями, які обумовлюють самовизначення людської сутності та об'єктивне розуміння істинності Буття. Метацінності автор протиставляє, так звані, дефіцитарні цінності (Д-цінності), завдяки яким людина суб'єктивно сприймає світ виключно через призму задоволення власних потреб, «перетворюючи світ ні в що інше, як у засіб досягнення ... мети» [5, с. 116]. На думку А. Маслоу, люди, керуючись дефіцитарними цінностями, позбавляють себе об'єктивного сприйняття світу: «...ми насправді сприймаємо не світ, а себе в ньому або його в нас» [5, с. 116]. У свою чергу, здатність людини вийти за межі власних дефіцитарних цінностей та піднятися до рівня цінностей Буття, робить її богоподібною, тобто спроможною до цілісного об'єктивного пізнання Буття (Б-пізнання), його істинної сутності. Така людина сприймає Буття як «добре, справедливе, необхідне»; зло - як «продукт обмеженого чи егоїстичного бачення і розуміння». Він писав: «Як би ми були богоподібними в цьому сенсі, ми теж володіли б вселенським розумінням і ніколи б нічого не засуджував та не зневажали, ні від чого не жахалися і ні в чому б не розчаровувалися. Ми могли б відчувати тільки співчуття, любов до ближнього, милосердя і, можливо, сумне чи веселе здивування (у високому розумінні цього слова) від недосконалості інших людей» [5, с. 114].

Згідно А. Маслоу, цінностями Буття є: цілісність, досконалість, завершеність, справедливість, життєвість, повнота, простота, краса, праведність, унікальність, невимушеність, гра, істинність, чесність, реальність, самодостатність. Останню автор трактує, як автономність, незалежність, вміння бути самим собою без участі інших, самовизначення, вміння піднятися над навколишнім. Самодостатність, поряд з іншими цінностями Буття, на переконання автора, є природною властивістю людини, потенційним прагненням до якої володіє кожне новонароджене немовля. Проте, це зерно може прорости лише за наявності сприятливих соціальних умов (свобода, можливості для повноцінного розвитку та самореалізації, звільнення від забобонів тощо) [13, с. 153-199].

Завдяки орієнтації на метацінності, самоактуалізована особистість здатна сягнути переживання вищих станів Буття та сприймати світ безвідносно до себе, не проектуючи на нього власних інтересів. Такі стани є самодостатніми у своїй глибинній сутності, оскільки вони, з одного боку, нескінченні, не потребують схвалення, не підпорядковуються досягненню досконалості чи якоїсь кінцевої цілі, а з іншого – позбавлені примітивних егоцентричних бажань, дефіцитарної обумовленості, відкриті до необмеженого, цілісного, істинного пізнання самого Буття і світу такими, якими вони є.

Стани Буття доступні і несамоактуалізованим людям в моменти їх пікових переживань, котрі А. Маслоу називав «моментами найвищого злету», коли людина схильна дивитися на природу як таку, що «існує сама по собі і заради самої себе, а не як ігрову площадку, побудовану виключно для людини», тобто – самодостатню [6, с. 104]. Він акцентував увагу на тому, що і стани Буття, і самоактуалізація є феноменами вільними від будь-яких статичних чи типологічних обмежень. Оскільки, такі обмеження призводять до розуміння самоактуалізації, як своєрідного пантеону, котрого можуть досягти лише поодинокі люди старші шестидесяти років. Самоактуалізація – це тільки певний епізод, «прорив», у якому всі сили особистості надзвичайно ефективно зливаються воедино, даруючи інтенсивне задоволення; коли людина досягає єдності, долаючи розірваність; вона стає більш відкритою до безпосередніх вражень, характеризується неповторністю, експресією і спонтанністю, більш повно функціонує, володіє

більшими творчими здібностями і більшим почуттям гумору, здатна піднятися над Его, більш незалежна від нижчих потреб. Під час цих «проривів», на думку А. Маслоу, людина більшою мірою стає самою собою, краще реалізує власні потенційні можливості, наближається до самого серця свого Буття, стає більш повноцінною особистістю. [6]

Таке трактування А. Маслоу самоактуалізації відкриває вихід на розуміння самодостатності, не як певного завершеного здобутку психічного розвитку людини, фіксованого тій чи іншій віковій стадії, а як безперервного процесу становлення якісно своєрідних властивостей особистості, що забезпечують її здатність до повноцінного задоволення вікових потреб розвитку, максимально можливого вивільнення і застосування внутрішнього потенціалу, та оптимального його використання для успішної адаптації і продуктивної життєдіяльності.

Висновки. Аналіз особливостей презентації феномена самодостатності у працях вищезгаданих психологів-класиків дає підстави для висновку про те, що самодостатність є природною властивістю особистості, завдяки якій людина здатна компенсувати суб'єктивне переживання часткової недосконалості, обумовленої відчуттям недостатності власних можливостей та потенціалу для виживання і повноцінної самореалізації; ефективно вибудовувати теплі, довірливі, відповідальні стосунки з оточуючими і, при цьому, зберігати необхідну автономію та самостійність, не вдаючись до невротичних стратегій подолання базальної тривоги. Досягнення самодостатності являє собою безперервний процес становлення якісно своєрідних властивостей особистості, що забезпечують її здатність до повноцінного задоволення вікових потреб розвитку, максимально можливого вивільнення і застосування внутрішнього потенціалу, та оптимального його використання для успішної адаптації і продуктивної життєдіяльності. Слід також підкреслити, що кожна історична епоха, кожне соціокультурне середовище вимагає специфічних, відповідних їм складових і показників самодостатності особистості, завдяки яким людина має можливість бути максимально ефективною, адаптованою та самореалізованою адекватно до вимог часу і простору, у котрому вона живе.

Література

1. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. / І.Д. Бех. – К.: Академвидав, 2012. – С. 256.
2. Боршош І.С. Шляхи забезпечення фінансово-економічної самодостатності територіальних громад малих міст / І.С. Боршош, Ю.О. Чернецький // Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. – Харків: Магістр, 2009. – Вип. 2 (25). – 468 с.
3. Бурганов А. Х. Человек свободный: философия источников саморазвития (самодостаточности) человека / Агдас Бурганов. – Москва: [Каллиграф], 2011. – 347 с.
4. Заблоцький Б.Ф. Економічна самодостатність регіону / Б.Ф. Заблоцький // Регіональна економіка. – 2001. – №1. – С. 40 – 50.
5. Маслоу А. Мотивация и личность: перев. с англ. / А. Маслоу. – СПб.: Евразия, 1999 – 478 с.
6. Маслоу А. Психология бытия / А. Маслоу; перев. с англ. – М.: «Refl-book», Киев: «Ваклер», 1997 – 304 с.
7. Момджян К.Х. Введение в социальную философию: Учеб. Пособие / К.Х. Момджян. – М.: Высш. шк., КД "Университет", 1997. – 448 с.
8. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс; пер. С англ. Л.А. Седова и А.Д. Ковалева / Под. ред. М.С. Ковалевой. – М.: Аспект Пресс, 1998. – 270 с.

9. *Поручник А.М.* Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному / А вимірі: монографія. М. Поручник; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана". – К., 2008. – 352 с.
10. *Хорни К.* Наши внутренние конфликты. Конструктивная теория невроза / К. Хорни. – СПб.: Лань, 1997. – 240 с.
11. *Bartholomew, K., & Horowitz, L. M.* (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-244.
12. *Keynes J. M.* National Self-Sufficiency. *The New Statesman and Nation*, 1933, No. 8, pp. 35-68.
13. *Maslow A. H.* A theory of metamotivation: The biological rooting of the value-life // *Sutich A. J., Vich M. A.* (eds). *Readings in humanistic psychology*. N.Y.: Free Press, 1969. P. 153-199.
14. *The Individual Psychology of Alfred Adler: A Systematic Presentation in Selections from His Writings*. Ed. By [Heinz Ludwig Ansbacher](#), [Rowena R. Ansbacher](#). – Harper & Row, 1964, 503 P.

Транслітераційний переклад літературних джерел

1. *Beh I.D.* Osobistlst u prostori duhovnogo rozvitku: navch. poslb. / I.D. Beh. – K.: Akademvidav, 2012. – S. 256.
2. *Borshosh I.S.* Shlyahi zabezpechennya finansovo-ekonomichnoyi samodostatnosti teritorialnih gromad malih mlst / I.S. Borshosh, Yu.O. Chernetskiy // *Teoriya ta praktika derzhavnogo upravlinnya: zb. nauk. prats.* – Harklv: Maglstr, 2009. – Vip. 2 (25). – 468 s.
3. *Burganov A. H.* Chelovek svobodnyiy: filosofiya istochnikov samorazvitiya (samodostatochnosti) cheloveka/ Agdas Burganov. – Moskva: [Kalligraf], 2011. – 347 s.
4. *Zablotskiy B.F.* Ekonomichna samodostatnlst regionu / B.F. Zablotskiy // *Regionalna ekonomika.* – 2001. – #1. – S. 40 – 50.
5. *Maslou A.* Motivatsiya i lichnost: perev. s angl. / A. Maslou. – SPb.: Evraziya, 1999 – 478 s.
6. *Maslou A.* Psihologiya byitiya / A. Maslou; perev. s angl. – M.: «Refl-book», Kiev: «Vakler», 1997 – 304 s.
7. *Momdzhyan K.H.* Vvedenie v sotsialnuyu filosofiyu: Ucheb. Posobie / K.H. Momdzhyan. – M.: Vyssh. shk., KD "Universitet", 1997. – 448 s.
8. *Parsons T.* Sistema sovremennyih obschestv / T. Parsons; per. S angl. L.A. Sedova i A.D. Kovaleva / Pod. red. M.S. Kovalevoy. – M.: Aspekt Press, 1998. – 270 s.
9. *Poruchnik A.M.* Natsionalniy Interes UkraYini: ekonomichna samodostatnlst u globalnomu / A vimlrl: monografya. M. Poruchnik; DVNZ "KiYiv. nats. ekon. un-t Im. V.Getmana". – K., 2008. – 352 s.
10. *Horni K.* Nashi vnutrennie konfliktyi. Konstruktivnaya teoriya nevroza / K. Horni. – SPb.: Lan, 1997. – 240 s.
11. *Bartholomew, K., & Horowitz, L. M.* (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-244.
12. *Keynes J. M.* National Self-Sufficiency. *The New Statesman and Nation*, 1933, No. 8, pp. 35-68.
13. *Maslow A. H.* A theory of metamotivation: The biological rooting of the value-life // *Sutich A. J., Vich M. A.* (eds). *Readings in humanistic psychology*. N.Y.: Free Press, 1969. P. 153-199.

14. *The Individual Psychology of Alfred Adler: A Systematic Presentation in Selections from His Writings*. Ed. By Heinz Ludwig Ansbacher, Rowena R. Ansbacher. – Harper & Row, 1964, 503 R.

Бигун Н. И. Феномен самодостаточности личности в классической психологии.

Статья посвящена актуальной проблеме становления личности в условиях современности. На сегодня в обществе немалое значение приобретают личностные качества человека, которые обеспечивают его способность эффективно адаптироваться к динамичным социальным, экономическим, культурным, политическим, глобальным изменениям; способность самостоятельно определять вектор собственной жизнедеятельности и самореализации, выбирать для этого адекватные конструктивные средства и пути; быть жизнестойким и психологически благополучным в условиях повышенной стрессогенности жизни современного мира. Ведущее место среди перечисленных свойств занимает самодостаточность личности.

В статье обоснована актуальность проблемы «самодостаточности» как предмета научного поиска: указано на необходимость определения «самодостаточности» как научной категории в социокультурном и психологическом измерениях, исследования «самодостаточности личности» как феномена психологии; определения критериев, уровней и показателей развития самодостаточности личности, условий и механизмов ее формирования; на потребность в разработке детального диагностического комплекса, который дал бы возможность разностороннего, системного исследования этого феномена. Осуществлен теоретический анализ феномена самодостаточности личности на основе обзора особенностей его презентации в трудах психологов-классиков.

Автор предлагает подход к пониманию самодостаточности, не как завершенного достижения психического развития человека, фиксированного на той или иной возрастной стадии, а как непрерывного процесса становления качественно своеобразных свойств личности, обеспечивающих ее способность к полноценному удовлетворению возрастных потребностей развития, максимально возможного высвобождения, применения внутреннего потенциала и оптимального его использования для успешной адаптации, продуктивной жизнедеятельности.

Ключевые слова: самодостаточность, личность, самодостаточность личности, развитие, личностное развитие, ценности, потребности, установки, психологическое благополучие.

Bigun N. I. The phenomenon of self-sufficiency in classical psychology of personality.

The article is devoted to the actual problem of personality in today's conditions. Today the personal qualities of a person in society acquire considerable significance which ensure its ability to quickly adapt to dynamic social, economic, cultural, political and global changes; to determine the vector of its own life and self-realization, to choose for this purpose adequate constructive means and ways; be resilient and psychologically safe in conditions of increased stressorogeneity of life in the modern world. The leading place among the listed properties is the self-sufficiency of the personality.

The article substantiates the relevance of "self-sufficiency" as a subject of scientific research: pointed to the need to define "self-sufficiency" as a scientific category in sociocultural and psychological dimensions, the study of "self-sufficiency of personality" as a phenomenon of psychology; definition of criteria, levels and indicators of development of self-sufficiency of the person, conditions and mechanisms of its formation; on the need for the development of a detailed diagnostic complex that would enable of a comprehensive, systemic study of this phenomenon. A theoretical

analysis of the phenomenon of self-sufficiency of personality based on a review of the features of its presentation in the works of psychologists-classics

The author offers an approach to understanding of self-sufficiency, not as definite complete achievement of human mental development, fixed in this or that age stage, but as a continuous process of the formation of qualitatively distinctive properties of personality that ensure its ability to the full satisfaction of age-related development needs, The maximum possible release and application of internal potential, and its optimal use for successful adaptation and productive livelihoods.

Keywords: self-sufficiency, personality, self-sufficiency of personality, development, personal development, values, needs, attitudes, psychological well-being.

Відомості про автора:

Бігун Неля Іванівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри теоретичної і консультативної психології факультету психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна, nelabigun@gmail.com.

Information about the author:

Bigun Nelia – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theoretical and Consultative Psychology of the Faculty of Psychology of the National Pedagogical University named after MP Dragomanov, Kyiv, Ukraine, nelabigun@gmail.com.

Статтю подано до друку 22.06.2017.

УДК 159.923.5

© В. В. Волошина, Ю. В. Бакка, 2017

В. В. Волошина, Ю. В. Бакка (м. Київ)

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Волошина В. В., Бакка Ю. В. Специфіка розвитку ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку. У статті розглядається сутність розвитку ціннісних орієнтацій у підлітковому віці.

Ціннісні орієнтації – це найбільш дієвий психологічний механізм регуляції поведінки особистості, який підтверджує усталеність її психічних властивостей. Ціннісні орієнтації індивіда визначають шлях привласнення духовного потенціалу суспільства, перетворення культурних цінностей у стимули і мотиви поведінки. Вони зорієнтовують діяльність та поведінку особистості. Ціннісні орієнтації є особливими психологічними утвореннями, що мають ієрархічну природу та входять в структуру особистості як її складники.

Система ціннісних орієнтацій має багаторівневу структуру. Вершина її цінності, пов'язані з ідеалами і життєвими цілями особистості. Система ціннісних орієнтацій не є чимось абсолютно упорядкованим і сталим, вона є суперечлива і динамічна, відбиває як головні, істотні, стрижневі зміни взаємозалежності особистості зі світом, так і зміну поточних, швидкоплинних, у відомій мірі випадкових життєвих ситуацій.

Ціннісні орієнтації є важливим компонентом структури особистості, в них ніби резюмується весь життєвий досвід, накопичений особистістю в її індивідуальному розвитку. Таке розуміння ціннісних орієнтацій дає змогу пояснити та емпірично вивчати спрямованість діяльності особистості у будь-який момент її життя.

Ключові слова: підліток, цінності, ціннісні орієнтації, розвиток, соціальна адаптація.